

„No story, no self.”  
Jerome Bruner

## Bevezetés

Az idős ember szembesül azzal a ténnyel, hogy biológiai, pszichológiai, szociális változások következtek be életében, egyre többet gondol élete előző periódusaira, egyre többet beszél róluk. Az életidő nagyobbik része elmúlt, ezt úgy éli meg, mint egy hosszú utazás részvevője az út végéhez közeledve (homo viator, Marcel 1951). Múlt egyáltalán azáltal keletkezik, hogy az „ember viszonyba lép vele” (Assmann 2004:31). Felmerül benne a kérdés: az maradtam-e, aki és ami voltam, ki és mi vagyok most, mi az életem értelme; azaz erősödik benne az introspekció. Ennek alapján mondható, hogy az öregedés folyamata önmagában spirituális természetű, az öregség: „természetes kolostor” (Moody cit. Randall 2008:3). Az idős ember múltjának eseményei alakítják személyiségét, ezek rakódnak rá és módosítják veleszületett adottságait, sőt egy kor után meghatározóak lesznek. A személy – 50. életéve után, megfelelő mélységben általában 65-70 éves kora táján – áttekinti, számbaveszi, összegzi, magyarázza, értékeli ezeket, a történetekben személyét elhelyezi, mindezt megpróbálja megfogalmazni, verbálisan (esetleg non-verbálisan) kifejezni és gyakran el is mondani. Ezen folyamat – amely nem ennyire komplett formában életünk korábbi szakaszaiban is jelentkezik – vezetett a narratív identitás fogalmának megalkotásához (McIntyre 1984; McAdams 1985; Ricoeur 1990, 1999). Az élet lényegében „elbeszél (illetve elbeszélhető) történetek szövedéke” (Ricoeur cit. Tengelyi 1998:32), az ember „történetmesélő állat” (story-telling animal, McIntyre 1984:201), aki ezáltal saját maga krónikásává, történészévé válhat („his/her own annalist”, Mink 1981). Mindezek alapján nemcsak biológiai értelemben öregszünk, hanem életrajzi értelemben is, tehát az öregedés narratív folyamat is (Randall 2008). Gullette (1997) ezt mint a „hanyatlás narratíváját” (narrative of decline) nevezi meg. Ilyeténképpen beszélhetünk narratív gerontológiáról is (Kenyon – Clark – de Vries 2001).

## A téma kibontása

A narratív identitás fogalmában tehát három, egymással szoros, dialektikus és reciprok kapcsolatban levő dimenzió találkozhat: a személyiséget kifejező identitás, a belső világot megfogalmazó, kifejező narráció és mindezek bázisát képező múlt emlékezete, tudati képe. Nézzük sorra ezeket! Áttekintésünkkel a három fogalom elkerülhetetlenül átszővi egymást és mindegyik tétel az időskorból visszatekintve kap igazi, gazdag értelmet.

Az identitást 3 megközelítésben határozhatjuk meg:

1. jellemző tulajdonságok halmazának együttese, amely által egy dolog, személy felismerhető: ez filozófiai, szociológiai definíció, külső aspektust fejez ki,
2. egy egyén elkülöníthető személyisége, amely egy folyamatosan fennálló egységnek tekinthető: ez pszichológiai és még mindig külső megközelítés,
3. a magunk érzete, ami adja az azonosságot és folytonosságot a személyiségnek az időben: ez is pszichológiai, de belső, saját magunk megélését kifejező meghatározás. Első, lényegét feltáró leírója Erikson (1998) volt: pszichoszociális identitás: a szocializáció folyamán kialakult énononosság tudata, amelyben az én és nem-én dialektikus kapcsolatban van.

A fogalom tudományos és mindennapi használatakor legtöbbször ebben az utóbbi értelemben jelenik meg. A narratív identitás is ehhez az értelmezéshez kapcsolódik.

Az identitás-elemzéssel több összetevőre bontható (Nagy 2009, Ricoeur alapján):

- testkép
- én-kép
- önértékelés
- csoporttagság: család, hivatás, nemzet, vallás
- énononosság folytonossága.

Ez utóbbiban fejeződik ki, hogy ontológiailag én vagyok az az egy, ami nem más, amiből nincs több és testi létem megszűnése után is fel nem cserélhető (numerikus identitás, Perry 1978). Ricoeur (1995, 1999) pedig elkülönítette az identitáson belül a megszakítás nélküli folytonosságnak (mémété,

dologi azonosság, „ugyanazonosság”) és az azonoság mélyebb értelmének (ipseitás, emberi azonoság, „ömagaság”) fogalmait, amelyek azonban a személyen belül állandó interakcióban vannak egymással, átfedik, metszik egymást. Assmann (2004) különbséget tesz az „én”-en belül egyéni (mindenki mástól megkülönböztető vonások) és személyes (a társadalomban megjelenő szerepek, képességek) identitás között.

Neisser (1988) az önmagunkról való tudás 5 válfaját választotta szét, amelyek az életút eseményeinek identitást formáló hatásánál külön elemzést igényelnek:

1. ökológiai én: környezettel való kapcsolat,
2. személyközi én: érzelem, kommunikáció,
3. kiterjesztett én: múlt (emlékezet), jövő,
4. személyes én: ami bennem van, tudatom,
5. konceptuális én: szerepek, attitűdök.

Az identitás mélyén húzódik meg a „self”, énünk legbelsőbb tartalmi része, a személy mástól elkülönülő lényegi része, a személyiség rezervoárja, a kognitív és affektív tulajdonságok hordozója, a személyiség egységbe integráltságát fejezi ki. Van tudatos és tudatalatti része, mely bennünk matrixként kapcsolódik egymáshoz, a „core identitás”-t alkotva (Pintér 2012), másutt úgy határozzák meg, hogy a személyes tulajdonságok hordozója, amit a szerepek, a külső meghatározottságok kontextusa (vagy „térképe”, vagy „kagylóhéja”) vesz körül (Jones – McEwen 2000) („mag-identitás”, a magyar nyelvben a „magam” szó is valószínűleg etimológiai vonatkozásban a mag szóhoz köthető). Részletes felbontás alapján a self 8 különböző én-aspektust foglal magába:

1. a testi én,
2. jelenlegi helyem a térben,
3. az észlelő én, aki mint középpont látja a környezetét,
4. magamnak, mint észlelő lénynek a tapasztalása,
5. én, mint cselekvő és önkontrolláló személy,
6. önéletrajzi folyamatosság éntudata,
7. magamról gondolkodó én,
8. morális, önértékelő én.

A narráció elbeszélést, elmesélést, magyarázó szövegmondást jelent. Az ember egyik jellemző belső motivációja a történetmesélés (impulzus mesélni, „impulse to narrate” White 1980:5, autobiográfiai imperatívusz, Randall 2008). Az egyszerű, lingvisztikai jelentésétől (mesélés) eltérően a tudományos, pontosított, modern definíciója szerint: események időbeli rendbe helyezése és kísérlet értelmet adni

a tapasztalatnak személyes (person-in-flux) vagy kulturális összefüggésben (Sandelowski 2001:162). Fontos tehát a múlt, jelen és jövő közti kapcsolat, ezt mintegy „elkapni” az idő futó pillanatában és a kulturális-szociális miliót ebben a vonatkozásban értékelni. Már Arisztotelész azt állította, hogy a narrációban imitáljuk magunkban az említett akciót (mimesis praxeos, „a cselekedet utánzása a történet”, Arisztotelész 1974:15). A narráció rendszerezett megjelenése már átvezet a narratív identitás területére: az események mikronarratívái (részcselekmények sokszoros számai) egységes értelmet nyerve a személyiség általunk vélt lényegét körvonalazzák, pszichológiai egységet teremtenek. „A történetek történelemmé állnak össze” (Frankl 2005:290). A személyiségünket a történeteinkből absztraháljuk (McIntyre 1984). „Személyes azonosságunk élettörténetünk egységében áll” (Tengelyi 1998:16). Heidegger és Husserl szerint is az élettörténet az önazonosság kibontakozásának terepe (Tengelyi 1998:41). A múlt eseményei nyújtják, jelentik tehát az identitást formáló, narratívában megjelenő történés-sort, amelynek alapja az én-élmény azonossága és folytonossága, ami biztosítja a belső koherenciát (Pataki 2011). „A múltam az az önmagában létező, ami én vagyok, mint már meghaladott valami” (Beauvoir 1972:577). Az identitás-összetevők szinkrón, szimultán, azaz egy időmetszetben történő vizsgálata szűk képet nyújt, csak a metakrón, tehát különböző idősíkokat, „időkapszulákat” magába foglaló, azaz az élet eseményeire visszatekintő narratív elemzés, önelemzés ad a személyiség igazi mélyét feltáró eredményt. A kutatók többsége vallja, hogy az identitás csak ebben a formában valósul meg. Az önismeret a múlt „kisajátítása” (appropriation), magunkévá tétele; a múlttal való kapcsolat megszűnése az identitás elvesztéséhez vezet (Crites 1986). McAdams (1985:20) definíciója szerint a narratív identitás: belsővé vált, fejlődő története a self-nek, amely a személy életét az egység képzetével, céllal és értelemmel látja el. Ezzy (1998) szerint az önfolytonosság érzetét adja, amint szimbolikusan integrálja a megélt tapasztalat eseményeit a személy által elmondott élettörténet cselekményébe. Nem csak felidéz, hanem főleg rekonstruál, újjá alakít, „áramló fenomén” (Pintér 2012:72). Struktúra, színhelyek, jellemek, cselekmények, témák, összefüggések fogalmazódnak meg benne. Egész életen át minden beépül (ha nem is minden tudatosan), integrálódik, így az identitás összegződés eredménye (identity cumulation hypothesis,

Thoits 1983). El kell azonban tehát az elemzésben különítenünk azt, ahogy az események valóságos hatásaik által alakítják az identitást (cselekvő és esemény kapcsolata, Ricoeur 1999) és azt, ahogy az emlékek összerendezése alapján később a narratívában mi teremtjük meg. Tudatunk folyamatosan értelmet adhat az életnek, narratív súlypontokat alakítunk ki, a múlt rekonstrukciójával az elképzelt jövőt is formáljuk. Az ilyen típusú narráció már a serdülőkorban megjelenik, a történekek folyamatosan táplálják egész életünk folyamán, minden esemény folyamatosan formálja identitásunkat („a self egy állandóan újraírt történet”, Bruner 2003:95). „Az egyén élettörténete egyúttal mindig identitás-története is” (Pataki 2004:65). A teljesség felé közelítő ív 60 év körül kezd kialakulni, tehát a narratív identitás igazán időskorban ad komplex képet. Az „élet elbeszéltsége” („unité narrative de la vie”, Ricoeur 1999:403) ekkor teljesebb képet ad, amelyben az élő tapasztalat és a meseszöveg keveréke valósul meg. A legtöbb emlékezést kiváltó adalék 15 és 25 év között rakódik le, a még tabula rasa-ként üres területeket mutató tudatunkba (a szakirodalom ezt a reminiscence bump idejeként tartja számon, Draaisma 2003; Baars 2007), ekkor „gyülekezik” a legtöbb „első alkalommal-emlék”. A tudattalan identitással is kell számolnunk („rejtett mély”, Freud), így a lelki trauma, a nosztalgia gyakran csak szimbolikus nyomot hagy (Pintér 2012). Egyes vizsgálatok szerint viszont a fiatalkori traumák 70 év felett már nem bírnak jelentőséggel.

Az alapképlet egyszerű alakja tehát így fest:  
helyzet/állapot → esemény → helyzetváltozás/  
állapotváltozás.

Az időskori narratívában megjelenő régi életese-ménynek azonban – a fentiek alapján – több vetülete van, Bruner (1984) szerint:

a megélt: life-as-lived,  
a megtapasztalt: life-as-experienced  
az elmesélt: life-as-told (először a személy önmagának meséli el).

Magam részéről én még több irányú elemzés eredőjének tartom az időskori elbeszélésben megjelenő korábbi jelentős esemény személyiség-alakító képét:

1. az esemény, mint a történet maga (Ding-an-sich),
2. akkori megélése: jelentősége, érzelmi konnotációja,
3. későbbi megítélése,
4. ennek felülbírálatja,
5. hogyan emlékszem az eseményre most,

6. jelenlegi megítélése, jelentősége,

7. hogyan fogalmazom meg, mondom el.

Az 1. megközelítés pszichológiailag nem is létezik (life itself), filozófiailag is nehéz elképzelni (Bruner 2004). Ez van a történelemírás paradoxona háttérben is: aki benne van a történelemben, elfogult, mert valamelyik oldalról érintett; aki később akarja leírni, csak áttételes adatokkal dolgozhat.

A fokozatok végiggondolása jelenti viszont az „önösszemérés” személyes aktusát (Pataki 2011:237), amelyben benne van az állandó módosítás elkerülhetetlen folyamata is.

Erikson (1998) az élettörténet áttekintéséhez fontosnak tartja három összekapcsolódó, de tartalmilag eltérő időfogalom szem előtt tartását:

- életidő: kronológiai sorrend,
- életciklus: szakaszok különböző szerepekkel,
- életút: minden, amit átélünk.

Az egyén múltjának elbeszélésben történő összerendezésében Mandler (1984) szerint a következő rendező elveket alkalmazza, természetesen sokszor nem tudatosan:

1. kategorizálás hasonlóság alapján,
2. matrix: függetlenek egy csoportban, időbeli együttes,
3. szeriális: egymás után következés,
4. sematikus: egy nagyobb fogalomhoz kapcsolhatók.

Freeman (1984) szerint pedig a következő elvek alapján:

1. oki gondolkodás,
2. történelmi megértés (akkori jelentősége),
3. morális értékelés,
4. politikai: régi történet jelentőségének mostani elismertetése.

A narrációban, a régi történekek és az öregedésbe torkolló identitás megítélésében a self dichotómiát mutat (James 1890): két részre válik, úgymint: szubjektum, a megismerő, az értékelő: I as subjective knower (tisztá én)

objektum, a megismert, az értékelt: me as object that is known (empirikus én).

Tehát énem egyik fele elmondja a másik felének gyakorlati életét, ez értékeli azt. A self részének dialógusa zajlik. Az „I” csinál helyet a „me”-ben a szerepek számára. A visszaemlékező én (remembering self) kapcsolatba kerül a felidézett énnel (remembered self, Barclay 1994). Jung is elválasztja az Ego-t, az önös kis ént és a mély magot jelentő nagy ént, a teljes tudat alanyát, a Selbst-et. Az önéletírásokban mindig megtaláljuk a narrátor és a főhős közötti távolságot, „distanciát”, olykor

keverednek az elbeszélés folyamán, de mindig megjelenik a történet és nézőpont kettőssége (Szávai 1978).

Visszatekintésnél itt lép be az emlékezés, felejtés tényezője, az emlékképek teszik belső élménnyé a lényegét tekintve változhatatlan múltat (németül emlékezés=erinnern etimológiailag azt jelenti, hogy belsővé tenni). Az emlékezés szelektáló szerepe azonban lényeges, egyszerűen biológiai alapon (a kép idővel szegényedik), vagy a tudatalatti vonzó illetve hátrító hatása következtében. A szakadozott memória hézagait a tudat kiegészíti, „újra csomagolja” (repackaging, Pennebaker – Seagal 1999). Az emlékezés tartja fenn ennek értelmében az identitást: azok vagyunk lényegében, azok vagyunk tudatunkban, amire emlékszünk, hogy voltunk, vagyunk (autonoetikus emlékezet, Markowitsch – Welzer 2009). A self és a memória szimbiózisban van (Beike – Lampinen – Behrend 2004). „A saját múltunk óriási tárházának kezelője az emlékezet ... sajátos önmozgással rendelkezik. Az emlékezés munkája szelektál ...Az emlékek küzdelme az idővel szinte állandó ...” (Losonci 2009:145). Az emlékezés viszont rögtön átvész a narráció területére: az emlékezés-elmondás-meghallgatás triászához, az emlékezés semmit nem ér elmondás nélkül. Az elmondás pedig semmit nem ér anélkül, hogy meghallgatnák (Ricoeur 1999). Az egymást követő fázisok így jelennek meg: az emlékezés behozza a tudatba a történetet, nagyrészt vizuálisan, ezt részben belső verbalitással leírjuk magunknak, adott helyzetben megfogalmazzuk és elmondjuk másnak, ez általában nem az általunk teljesen körülírható, elmondható történet, mert a helyzet rövidítésre, módosításra, hangsúlyok kiemelésére készlet, ezt valakik meghallgatják, próbálják saját mentalitásuk, attitűdjük szerint értelmezni, elraktározni. Ebben már a self és a nyelv kapcsolata is megnyilvánul. Assmann (2004) szerint az időnek az emlékezés kultúrájában, a térnek az emlékezés művészetében van szerepe, az előbbi a tervezésben, az utóbbi a tanulásban segít.

Az események között különbségek vannak abban a tekintetben, hogy milyen szerepük volt az élet fő vonalainak meghatározásában és általában ezen súlyuk alapján jelennek meg a narratívában, amit befolyásol az is, hogy számunkra mi a kedves, mi mozgatta meg maradandóan érzéseinket („feeling memory”) illetve mi foglalható be kialakított önképünk keretei közé. Ebben jelentősége van annak, hogy a személy kogníció-konzisztens-e vagy affektus-konzisztens (Pataki 2004), azaz inkább

értelem- vagy inkább érzelm-irányított-e. Újabban azonban nem választják el élesen a két típust („szinergetikus nézet”), de az érzelmi elköteleződésnek alapvető szerepe van az identitás alakulásában. Az aktuális hangulati tényezők is befolyásolják az emlékezet válogató működését. Mindentől függetlenül az élettörténetben vannak később is kiemelkedőnek tartott csúcspontok (tipping points), amelyek után kisebb jelentőségű időszakok következnek. Tengelyi (1998:199) sorseseeményről beszél, amely „magától meginduló, uralhatatlan módon lejátszódó, föld alatti értelemképződésre utal, amely az élettörténetben új kezdetet jelent”. Ezek az időpontok, mint temporális mérföldkövek (temporal landmarks, Shum 1998), mint csúcselmények (peak-experience, Frankl 2005), mint az életciklus határkö-eseményei (Pataki 2009), mint sűrűsödési pontok (Pataki 2011), mint sors történések (Ansel 1995) segíthetnek az utólagos időstruktúra alakításában (rendező csomópontok), egyéb események elhelyezésében az életív vonalán, úgy, hogy azok előtte vagy utána vagy két kiemelt esemény között történet-e (terminus ante quem, terminus post quem). Igen fontos az elbeszélő számára a jelentőség szerinti kapcsolása az eseményeknek, ilyen – sokszor nem tudatos – szempontok: megítélés a jelen vagy egy értékelt végpont szempontjából, rangsorolás következmények alapján, oksági láncolatok felismerése, elválasztó momentumok. Ezekben megjelenik az esemény személyiségre kifejtett, tehát identitásformáló hatása (én-esemény interakció, ezek lényegében a 60. év előtt jelentősek), de az események egymásra is hatnak, konkrét lefolyásukban, főleg a következmények tekintetében (esemény-esemény interakció).

Lényeges tétel – amit már James (1886), az identitás-koncepció már említett 19. századi nagy reprezentánsa is vallott –, hogy személyes identitás csak külső referenciákhoz képest alakulhat ki, illetve, hogy lényegében a személy és a társadalom kölcsönhatása fejeződik ki benne. Ennek magyarázatára számos elmélet született (Pataki 1982). Schapp (1976, cit. Snaevarr 2007) szerint életünket mint másokhoz kapcsolt „sztorik vendége” éljük át, ezen kívül nem is létezzünk, a világ sem más, mint e történetek hálójában (narrative web).

Az identitás tehát csak közösségben, másokkal megvalósuló interakciókban tud létrejönni. Ricoeur (1995) külön könyvet írt a mások bennünk megjelenő hatásairól: magam, mint más (soi-même comme un autre, oneself as another): itt átlépjük (transcend) magunkat, egyrészt a self úgy

viszonylik magához, mint másához, másrészt a más úgy nézem, mint magamat, így jutok el az empátiához. Proust (1969:52) megfogalmazza, hogy „a mi társadalmi énünk mások elméjének az alkotása”. Ebből következik, hogy ezt érzékelve, ezt tükrözve, erre reagálva is alakul személyiségünk: hogyan kell kinézzünk másoknak, változtatjuk magunkat, vagy ellenállunk (looking glass self, tükör-én, Cooley 1902). „Egymás sorsa vagyunk” (Ansel 1989:51). Egy idős ember élete folyamán hány emberi kapcsolat részese volt! Így igen sokféle jelzést kapott másoktól, melyek alakították akár elutasító, akár elfogadó értelemben. Tágabb értelemben saját történelmünkbe vagyunk ágyazva, mint kortárs szereplők és mint „szociális tudósok”, ebben a vonatkozásban beszélhetünk metanarratív identitásról (Somers 1994) és a nemzedéki sors hordozói is vagyunk (Pataki 2011).

*„...emlékezetünk végül biz egybeolvad  
az emberiség emlékezetével.”*  
(Illyés Gyula: Öröködők)

### **A narráció jelentősége az idős személy számára**

1. A narráció egyszerűen az életesemények, olykor csak néhány, máskor az egész életív áttekintését jelenti, amelyben azonban – mint utaltunk rá – még a legprimitívember számára is megjelenik valamiféle értelmezés, ezért a „narratív” fogalmába ilyen használatánál mindig az értékelés momentumát is bele kell értsük. Az idős életének nagyobb része lezajlott és gyakorlatilag mindig túl van mind biológiai, mind szociális értelemben élete akméján, több tény emléket gyűjtött magába, ezért az igazi, teljesebb identitást kifejező, azt leíró szerepe idős korban van. Ekkor lehet az életívnek sorssá alakulásáról beszélni (Hankiss 2012). „Az embert sorstapasztalatai teszik azzá, ami lényegét alkotja” (Ansel 1995:81). Egyúttal önmagának a múltidézésnek az idősödéssel szemben énerősítő hatása van. Az emlékező tudás az elmúlás ellen hat (Losonczi 1998). Az öregek „a vénüléssel járó lefokozódással valami változatlan, örök lényegre szegeznek szembe, és fáradhatatlanul mesélnek maguknak arról, aki voltak, s aki tovább él bennük” (Beauvoir 1972: 579).

2. Az élet értelmének keresése primer emberi motiváció, racionálisan nehezen található meg, inkább intuitív módon és a mindennapok kis történései szintjén érhető el, ez mindenki számára

adott (Frankl 2005). Az időskori narrációban mindenképpen ez a leggyakoribb szándék. Randall és Kenyon (2004) az öregedésnek 3 narratív aspektusát különíti el: időbeli (történelmi idő), poetikus (a fázisok tartalma) és spirituális (értelmezés, identitás-képzés) vonulatát. Erikson (1998) epigenetikus modelljének 8. fázisa az időskor, melyben az ember az érettség, a kiegyensúlyozott, integrált öregség vagy a kétségbeesés, a veszteségek megélésének stádiumába jut, illetve az öregkor kihívásának pozitív vagy negatív kimenetelét képes megteremteni. Az életív tudatos értékelése – akár reális, akár torzult formában – adja ehhez az alapot.

*„Nem vagyok jó már semmire,  
Csak arra, hogy magamat tisztán lássam”*  
(Csoóri Sándor: Várom az őszi esőket)

Gyakran a személy nem sorolható be tisztán egyik vagy másik kategóriába, hanem egyes életelemekeket, a hozamokat és veszteségeket külön vizsgálva átmeneti fokozatba helyezhető (nyereség/veszteség arány) illetve helyezi magát. Lényeges momentum, hogy az ember több a tetteinél (Ansel 1989:24), különösen, ha egy hosszú életútra tekinthet vissza. „Embernek lenni azt jelenti, hogy az ember mindig túlnő önmagán” (Frankl 2005:107).

Az ún. sikeres öregedés biológiai, mentális, szociális triászánál az életelégedettség („belső béke”) érzése, ennek az életútban megtalált spirituális-egzisztenciális dimenziója fontosabb lehet (tudatos/öntudatos öregedés, conscious ageing, Moody 2002). Az életöröm az értelem megtalálásának következménye. Mélyebb gondolkodású embernél az életív végiggondolása az élet globális értelmének megsejtéséhez is elvezethet (Übersinn, felettes értelem, Totalsinn metafizikai fogalma, Frankl 1975, 2005), a világegész (Weltganzen) transzcendentális értelme azonban Frankl szerint igazolhatatlan (Frankl 1975:178).

3. A múlt eseményeinek távlatba helyezése, az említett többrétegű elemzése elősegíti a kedvező életösszegzés belső kialakítását. Ez a tendencia a narratívák elemzésénél egyértelműen kimutatható. Az ember korosodva egyre inkább úgy érzi, hogy megközelíti kívánt tulajdonságainak birtoklását (fejlődési optimizmus, Bauer –McAdams – Pals 2008). Az 50 év felett megfogalmazott narratívában több a pozitív tónus, az integratív jelentés. Ha disszonanciát érzünk az önéletrajzi emlékekben, korrekciót végzünk (disszonancia-redukció, Pataki 2004:62). A negatív életesemény túlélése, elviselése, feldolgozása, esetleg

abból származó előnyös következmény miatt a személyiség erejét, ügyességét bizonyító tényezővé válhat, a nehéz sors elviselése, átalakítása énerőt bizonyít („nehéz út a jó élethez”, King 2001).

3. A kutatók egy része kiemeli a narratívák alkalmazásának mindig jelenlevő aktuális szerepét: a narratívának lehet pszichológiai, szociológiai funkciója (McAdams 1985), mindig célra irányul (goal-oriented endeavour, Schachter 2010): az egyén a szituációnak, énes érzelmeinek megfelelően állítja be a történetet, megjelenhet ént szolgáló fordítás (self-serving biases, Neisser 1988). Így többszörös, egymástól némileg eltérő önéletrajzi elbeszélések lehetségesek egy adott személynél is, amelyek bizonyos pontokon kapcsolódnak azonban egymással (internarratív identitás, Maan 2009).

4. A narratíva etikai jelentősége kiemelkedő fontosságú lehet, sokszor öngazoló jellegű, akár külső bírálattal, akár saját önvádolásával szemben, mintegy kimagyarázza a személy magának egy régebbi, morálisan nem teljesen tiszta döntés körülményeit. Ebben a felelősség élessége a magyarázat kimunkálása által tompul, sőt fel is oldódhat. Ekkor a narráció katartikus szerepet tölthet be. „A lelkiismeret az értelem érzékszerve” (Frankl 2005:168).

5. Az önértékelésnek van egy a reális ént, annak történetét az ideális énnel összevető kritikai vonulata, amelyben a sikeres élet, a sikeres öregedés elérését gátló tényezőket veszi számba – szubjektív módon – az idős személy. Itt merül fel az a gondolat, hogy bizonyos döntéseket másként kellett volna meghozni. Az elrendelésben hívó könnyebben eljut a belenyugváshoz. Utólag is láthatjuk úgy, hogy a döntés egyértelműen személyiségünk és a körülmények összejátszásából fakad, így nem lehetett más (lásd Max Frisch: *Biographie, ein Spiel* című drámáját). Ugyanakkor azt is el kell fogadnunk, hogy az ember önmaga számára nem mindig nem minden szempontból az, aki és ami (Beauvoir 1972:588).

6. Az élettörténet fordulójánál, megrendítőbb eseményeinél megjelenhet az egyén számára a mindennapi élet alatt/felett a sors valamilyen transzcendentális villanása, ekkor lesz – Hankiss szavaival (2008) – transzparens az esemény. Esetleg csak később a narrációban válik ez tudatossá.

7. Az élettörténetet gyakran mint külső történetek kavalkádját éljük meg, melyben bensőnk, a „real self” mindig fiatal marad. Az öregség maszk, mely elfedi az igazi identitást (a James-féle I-t), a látvány-életkor nem azt fejezi ki, amik belül vagyunk (Featherstone – Hepworth 1997). A maszk olyan lehet, mint egy kalitka a fiatalnak érzett belső

világ részére, de ez a maszk is a valóság része. „A szívem fiatal maradt, szerepet játszom, a hetvenéves szerepét” (André Gide). Az öregedő én mintha egy másik személy lenne fiatalon maradt belső énemhez képest.

*Egy öreg ember ül a szokott helyemen,  
az asztalnál, a fotelben, a székben,  
az ő haja őszi a fejemen, ...*  
(Orbán Ottó: A rejtőző rokon)

Ennek a belső érzetnek a pszichológiai kutatások némileg magyarázatát adják: a személyiségvonások többsége az öregedés folyamatában kontinuitást mutatnak, azaz több egyéni tulajdonság változatlan marad.

8. Az öregedésben megjelenő hanyatlásnál a múlt, a fiataalkori lényünk nosztalgikus fájdalommal jelenhet meg, mely már csak emlék és a jelen, a jövő már csak üres időszak. A múlt időszak önmagában is gazdag lehetőségeket nyújtó periódus volt („aranyévek”). A múlt és a jelen között áthidalhatatlan ellentét feszülhet. Az érdemleges életesemények ideje lejárt, az elbeszélni-valók időszaka lezárult (narrative foreclosure, Bohlmeijer et al. 2011), már csak az epilógus ideje van hátra.

*„Ti nem tudjátok ám, ki voltam én,  
A láng ...  
Vagy voltam tán, akár a trombiták szava ...”*  
(Füst Milán: Álom az ifjúságról)

*„Bennem csak az él, ami volt,  
Az igaz csak, ami már nem lesz”*  
(Csoóri Sándor: Megint egy év)

Az élettörténet áttekintése és a jelen beszűkült testi-lelki képességeinek felmérése a nagy személyiségeknél is különböző, jövőjükre vonatkozó elhatározásokra vezettek (lásd Churchill és XVI. Benedek pápa példáját).

Személyiségtől és a sorstörténeésektől függően időskorra különböző életút-folytatási modellek alakulhatnak ki. Hankiss (2008) a következő típusokat különítette el:

1. the Cadillac man: gazdag, elismert személy,
2. az alapítványi elnök: köztisztviselőben álló közéleti személy,
3. professor emeritus: tovább dolgozó tudós,
4. az előadótak sztárja: pozíciójából kikerülve tapasztalatát terjeszti,
5. a memoárfíró: életösszegző,

6. a kertész: hobbi-tevékenységben találja meg kiteljesedését,
7. a nagymama: családi feladatoknak engedi át magát,
8. a sakkjátékos: homo ludens hajlamának enged,
9. az újságolvasó: a világ történéseinek híreibe merül el,
10. a zarándok: készül, általában vallásos átélésben, az élet befejezésére,
11. a bölcs: filozofikus elmélyültségben figyeli az élet eseményeit és fogadja el az elmúlást.

### Az egységes énkép dilemmái

Az egységes énkép (koherencia) megjelenítése a narratív identitásban alapvetőnek tűnik, de az ember gyakran dilemmákkal találja szemben magát. Ritka az egy ideológia vagy egyirányú eseménysor mentén megvalósuló életút vagy sors. Snaevarr (2007) az ilyen elkötelezettségben élő embert don Quijote-i embernek (*homo quixotiensis*) nevezi, szemben a fordulatot élő sartre-i regényhőssel (*homo roquentinensis*: Antonin Roquentin *Az undor* szereplője). Az identitás általában kontinuitás és diszkontinuitás mentén teremődik (Baars – Visser 2007). Roland Barthes „az életképek bámulatos variabilitásáról” beszél. Egyrészt előfordul, hogy az identitás egyes részelemei más-más irányú fejlődést mutattak az idő előrehaladása során, ezáltal nincsenek harmóniában egymással (pl. előregedett külső, fiatalos szellemi mozgékonyosság), másrészt – és ez jelent nagyobb önmeghatározási problémát – az életút folyamán nagy irányváltások következhetnek be, amelyek egyenes vonalba állítása nehéz vagy lehetetlen. Az identitás kutatói – persze – ezt is beillesztik az emberi psziché, vagy self felépítési, fejlődési és reaktív formái közé (rugalmas én, Cohler 1991). Itt említhető Eysenck (1981) többszintű (multi-level) és McAdams, Pals (2006) többretegű (multi-layer personality) személyiséget elemző teóriája is. Lifton (1971) „próteuszi ember”-ről (Protean man) beszél, ugyanis a környezet változására életfeltételei megőrzése céljából az embernek reakciói, szerepei, magatartása megváltoztatásával kell reagálnia. Hasonlóan közelíti a témát Pataki (2009), aki szerint a helyzeti működő ének folyamatosan konstruálódnak, az énmintázatok pluralizálódása tény, ezáltal az én többszintű szerveződés, „megszakított folytonosság” (2011:240). Hankiss (2005) szerint az ének ezer arca van, amelyek között – természetesen – van egy

domináns. A multiplex személyiség teóriájának is vannak hívei (Thoits 1983), már Freud is utalt az identitás-pluralitásra, de van, aki csak kóros esetben fogadja el (lásd dr. Jekyll és mr. Hyde szépirodalom-ból ismert történetét). Maga Ricoeur is azt állítja, hogy az ember nem esik egybe önmagával, az identitás nem stabil entitás (cit. Ancsel 1995:80). Ancsel Éva (1989) megalkotja az „aszimmetrikus ember” fogalmát, az aszimmetria (teljességvágy és fogyatékoság) megnyilvánul tudásban, vágyban, moralitásban, az ember soha nem ismerheti meg magát teljesen, rejtőzködő lény: *homo absconditus* (43). (Tehát a Gnóthi sze auton csak vágy vagy szándék lehet!) „Cselekvő lény az ember, de tettei nincsenek szinkronban vele” (Ancsel 1989:6) és egyúttal több a tetteinél. Ugyancsak Ancsel Éva (1995) mondja, hogy az élet „ismeretlen történet”, mivel az ember „szétszóratik saját életében” (34), „mindenhová valami mást visz el önmagából” (53), vannak árnyékzónáink (101), különösen a modern korban igaz ez, amikor belső koherenciát igen nehéz elérni, bár – szerinte – az identitás eleve nem is feltételez egységet. „Minden biográfia csak erősen megközelítő lehet” (Ancsel 1995:98). Hasonló gondolat húzódik meg Gergen és Gergen (1983) szaturált identitás fogalmában: a modern kor kimosta az egyéniség konzisztens tartó pilléreit, a szociális élet követelményei miatt belső egység ritkán érhető el, ehelyett az én fragmentált és multiplex. Mindenkinek több biográfiája is lehet – ahogy már említettük. A modern kor történelmének gyors ütemű változásai az egyént is – olykor éppen az önmagához való hűség talaján – kapcsolataiban, kötődéseiben teljes fordulatra kényszerítik, ezt nevezem én Bajcsy-Zsilinszky jelenségnek, a nevezett politikus életrajzában ismeretében. Máskor – amire sok történelmi példát ismerünk – valami megvilágosodásszerű felismerés fordítja át a személyt cselekedeteiben is más életeszmény felé, a folytonosság megszakad, konverzió következik be, sokszor ez transzcendentális élményvilághoz kapcsolódhat, pl. a bűnös kegyes, másokat segítő életre tér át (Saul-Paul: pálfordulás, Pataki 2009, vagy a *Gyónás* című film – rendező B. Mirman, 2011 – családja tagjait korábbi életében öngyilkosságba és gyilkolásba hajtó szerzetese). Az ilyen típusú, tehát pozitív fordulatot hozó életút az önéletrajzban megjelenhet, mint egy szerves, ellenpontozásban fejlődést mutató történéssor, mint pl. szent Ágoston *Vallomásaiban*. Úgy tűnik, hogy valamiféle gondolati egységet – az ellentmondások és összetettség ellenére – az emberek többsége, nem csak a kivételes személyiségek, meg tud teremteni. Ricoeur (1987/1991) szerint létezik

egy ún. narratív intelligencia, amely azt a képességet jelenti, hogy egy személy mennyire tudja az elkülönülő, szétartónak látszó eseményeket és heterogén epizódokat egységbe foglalni, egységes értelemmel felruházni, az eseményeknek kezdetet, véget, azaz teljességet adni, a kapcsolat és ellentmondás közt összefüggést találni. Itt megjelenik a hallgató, az olvasó is, akire a narrációban mindig gondolni kell és aki számára a szöveg elképzelt világa és az ő aktuális világa közt kell átmeneti kapcsolat kiépülni.

Pennebaker és Chung (2011) szerint az igazi narratív identitás csak a leírt életbeszélésben jelenik meg, itt lesz strukturált a múlt, ez szervezi a tapasztalat emocionális hatásait, az igazi értékelés és az értékelés értékelése ebben jelenik meg széles megközelítésben és ekkor válik igazán gyógyító hatásúvá.

### A narráció, mint gyógyító aktus

Az életutat elemző narráció önmagában is lehet gyógyító hatású az időződést egyeseknél kísérelő elkeseredés (lásd Erikson-elmélet, 1998), depresszió, önfeladás esetén. A segítő mediátor pedig elő tudja hozni és megfelelő megvilágításba helyezni a pozitívan értékelhető életmotívumokat, élményeket, tudatosá teszi az időződés életúttal kapcsolatba hozható értékeit. Ez akár retrospektív módon megteremtheti az örömteliséget magába foglaló „áramlatélményt” (Csíkszentmihályi 2010). Különböző metodikájú ún. remimeszcencia-terápiákat ismerünk, melyek többsége egészen a gyerekkor eseményeiig megy vissza. Világszerte ismert Butler (1963) Life Review módszere: az eseményeket újraolvassák, új keretbe helyezik, a veszteségeket integrálják a személyiségbe, de az életstílus fenntartását és a pozitívumok előtérbe helyezését célozzák meg, azzal, hogy a mély én (az „I”) konstans, csak az empirikus én változik. A módszer fázisai: előhívás, elmerülés, érzelmi reakció felelevenítése, új értelmezés kialakítása, integrálás. A Frankl-féle logoterápia (2005) (logosz=értelem) az élet értelmének megtalálása által nyújt megnyugvást kritikus élethelyzetben.

Wong és Watt (1991) az explorációk során a múlt megjelenítésének következő típusait különítették el:

1. kényszeres (egy történet állandó ismétlése),
2. menekülő (a régi „aranykorba”),
3. mesélő (a múlt csak sztori),
4. oktató (másokat instruál),

5. gyakorlatias (tapasztalat felhasználása),
6. integratív (filozofikus feldolgozás).

### Záró, összegző gondolat

Alapvető emberi attitűd a folytonosság vágya, ezért eredetünk, múltunk jelenbe és elképzelt jövőbe futó történésfolyama létünket képezi le tudatunkban, ennek verbális megjelenítése így identitásunk kifejeződése. Emellett ez a narráció maga is – megjelenő formájában és kísérelő affektív környezetével – nem csak felidéz, hanem identitás-alakító folyamat (self-making narrative, Bruner 2003:95). Életünk ebben a vetületben egy „megszakítás nélküli monológ” (Polkinghorne 1988:160), mely az embert némileg kiemeli materiális valójából. „Elmondani történeteinket azt jelenti, mint átlépni a személyest, belépni a megszenteltek birodalmába” (Atkinson 1995:11).

### Felhasznált irodalom

- Ancsel Éva 1989 *Az aszimmetrikus ember*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Ancsel Éva 1995 *Az élet mint ismeretlen történet*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- Arisztotelész 1974 *Poétika*. (ford. Sarkady János) Magyar Helikon, Budapest.
- Assmann, J. 2004 *A kulturális emlékezet*. (ford. Hidas Zoltán) Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- Atkinson, R. 1995 *The gift of stories: Practical and spiritual applications of autobiography, life stories and personal mythmaking*. Bergin and Garvey, Westport, CT.
- Baars, J. – Visser, H. 2007 *Aging and Time. Multidisciplinary Perspectives*. Baywood Publ. Comp. Inc., Amityville, NY.
- Barclay, C. R. 1994 Composing protoselves through improvisation. In Neisser, U. – Fivush, R. *The Remembered self. Construction and Accuracy in the Self-Narrative*. Cambridge University Press, Cambridge, 55-77.
- Bauer, J. J. – McAdams, D. P. – Pals, J. L. 2008 Narrative identity and eudaimonic well-being. *J. Happiness Studies* 9:81-104.
- Beauvoir, S. de 1972 *Az öregség*. (ford. Pödör László) Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Beike, D. – Lampinen, J. – Behrend, D. 2004 *The self and memory*. Psychology Press, NY.



- Bohlmeijer, E. T. – Westerhof, G. J. – Randall, W. et al. 2011 Narrative foreclosure in later life: Preliminary considerations for a new sensitizing concept. *J. Aging Studies* 25:364-370.
- Bruner, E. M. 1984 Introduction: The opening up of anthropology. In Plattner, S. – Bruner, E. M. *Text, play and story. The construction and reconstruction of self and society*. Am. Ethnological Society, Princeton NJ.
- Bruner, J. 2003 *Making Stories: Law, Literature, Life*. Harvard University Press.
- Bruner, J. 2004 Life as narrative. *Social Research* 71(3):691-710.
- Butler, R. N. 1963 The life review: An interpretation of reminescence in old age. *Psychiatry* 26:65-76.
- Cohler, B. J. 1991 The life story and the study of resilience and response to adversity. *J. of Narrative and Life Story* 1:169-200.
- Cooley, Ch. H. 1902 *Human Nature and the Social Order*. Scribners, NY (cit: Wikipedia).
- Crites, S. 1986 Storytime: Recollecting the past and projecting the future. In Sarbin, T. R. ed *Narrative Psychology: The storied nature of human conduct*. Praeger, NY, 152-173.
- Csikszentmihályi Mihály 2010 *Flow, az áramlat*. (ford. Legéndyné Szabó Edit). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Draaisma, D. 2003 *Miért futnak egyre gyorsabban az évek*. (ford. Balogh Tamás) Typotex, Budapest.
- Erikson, E. 1998 *The life cycle completed*. W. W. Norton, NY.
- Ezzy, D. 1998 Theorizing narrative identity: symbolic interactionism and hermeneutics. *The Sociological Quarterly* 39(2):239-252.
- Eysenck, H. J. 1981 *A model for personality*. Springer-Verlag, Berlin.
- Featherstone, M. – Hepworth M. 1997 Az öregedés maszkja és a posztmodern életút. (ford. Erdei Pálma) In: uők, Turner B. S.: *A test. Társadalmi fejlődés, kulturális teória*. Józsefvárosi Műhely Kiadó, Budapest.
- Frankl, V. E. 1975 *Antropologische Grundlagen der Psychotherapie*. Bern/Stuttgart.
- Frankl, V. E. 2005 *Az ember az értelemre irányuló kérdéssel szemben*. Jel Kiadó, Budapest.
- Freeman, M. 1984 History, narrative and life-span developmental knowledge. *Human Developm.* 27:1-19.
- Gergen, K. J. – Gergen, M. M. 1983 Narratives of the self. In Sabin, T. R., Scheibe (eds) *Studies in social identity*. Praeger, NY.
- Gullette, M. 1997 *Declining to decline*. University of Virginia Press, Charlottesville, VA.
- Hankiss Elemér 2005 *Az ezerarcú én*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Hankiss Elemér 2008 *Ikarosz bukása. Lét és Sors az európai civilizációban*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Hankiss Elemér 2012 *A Nincsből a Van felé*. Osiris Kiadó, Budapest.
- James, W. 1890 *The Principles of Psychology*. Henry Holt, NY (Wikipediából).
- Jones, S. R. – McEwen, M. K. 2000 A Conceptual Model of Multiple Dimensions of Identity. *J. Coll. Student Development* 41(4):405-414.
- Kenyon, G. – Clark, P. – de Vries, B. 2001 *Narrative gerontology: Theory, research, practice*. Springer, NY.
- King, L. A. 2001 The Hard Road to the Good Life: The Happy, Mature Person. *J. Human. Psych.* 41(1):51-72.
- Lifton, R. J. 1971 Protean Man. *Arch. Gen. Psychiatry* 24(4):298-304.
- Losonczi Alpár 1998 *Az emlékezés hermeneutikája*. Fórum Könyvkiadó, Újvidék.
- Losonczi Ágnes 2009 *Az ember ideje*. Holnap Kiadó, Budapest.
- Maan, A. K. 2009 *Internarrative Identity: Placing the Self*. 2. edit. Rowman and Littlefield Publishers, Lanham.
- Mandler, J. M. 1984 *Stories, Scripts and Scenes: Aspects of Schema Theory*. Lawrence Erlbaum Assoc., Hillsdale NJ.
- Marcel, G. 1951 *Homo Viator: Introduction to Metaphysics of Hope*. Henry Regnery Comp., Chicago.
- Markowitsch, H. J. – Welzer, H. 2009 *The development of autobiographical memory*. Psychological Press, Holt UK, NY.
- McAdams, D. P. 1985 *Power, intimacy and the life story: Personological inquiries into identity*. Guilford Press, NY.
- McAdams, D. P. – Pals, J. L. 2006 A new Big Five: Fundamental principles for an integrative science of personality. *Am. Psychologist* 61:204-217.
- McIntyre, A. 1984 *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Univ. Notre Dame Press.

- Mink, L. O. 1981 Everyman his or her own annalist. *Chicago Journals Critical Inquiry* 7:777.
- Moody, H. R. 2002 Conscious Aging: A Strategy for Positive Development in Later Life. In Ronch, J. – Goldfield, J. eds *Mental Wellness: Strength-based Approaches*. Human Services Press.
- Nagy Ildikó 2009 *Pszichológia jegyzet*. www.szocialis-gondozo.lapunk.hu
- Neisser, U. 1988 Five kinds of self-knowledge. *Phil. Psych.* 1(1):35-59.
- Pataki Ferenc 1982 *Az én és a társadalmi azonosságtudat*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Pataki Ferenc 2004 *Érzelem és identitás*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- Pataki Ferenc 2009 Változó én a változó világban. Stabilitás és/vagy változás. *Pszichológia* 29(4):299.
- Pataki Ferenc 2011 Stabilitás és változás az én-rendszerben. *M. Pszichológiai Szemle* 66:229-268.
- Pennebaker, J. W. – Seagal, J. D. 1999 Forming a story. The health benefits of narrative. *J. Clin. Psych.* 55:1243-1254.
- Pennebaker, J. W. – Chung, C. K. 2011 Expressive Writing: Connections to Physical and Mental Health. In Friedman, H. S. (ed.) *Oxford Handbook of Health Psychology*. Oxford University Press, NY.
- Perry, J. 1978 *Dialogue on Personal Identity*. Hackett Publishing Co, Cambridge, Indianapolis.
- Pintér Judit Nóra 2012 A tudattalan identitás. *Imágó Budapest* 2:67-72.
- Polkinghorne, D. E. 1988 *Narrative knowing and the human sciences*. State University of NY Press, Albany.
- Proust, M. 1969 *Az eltűnt idő nyomában*. Swann. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Proust, M. 2005 *Az eltűnt idő nyomában*. *Albertine nincs többé*. Osiris, Budapest.
- Randall, W. L. – Kenyon, G. M. 2004 Time, Story and Wisdom: Emerging Themes in Narrative Gerontology. *Can. J. Geront.* 23(4):333-346.
- Randall, W. L. 2008 Letting Our Stories Go: A Narrative Perspective on Spirituality in Later Life (előadás szövege) Third North American Conference on Spirituality and Social Work, [www.stu.ca/~spirituality/.../WilliamRandall-LettingOurStoriesGo\\_001pd](http://www.stu.ca/~spirituality/.../WilliamRandall-LettingOurStoriesGo_001pd)
- Ricoeur, P. 1987/1991 Life: A story in search of a narrator. In Doeser, M. C. – Kraay, J. N. (eds) *Values: Philosophical reflection from Western and Non-Western perspectives*. Martinus Nijhoff, Dordrecht.
- Ricoeur, P. 1990 *Time and Narrative*. Vol I. Univ. of Chicago Press, Chicago – London.
- Ricoeur, P. 1995 *Oneself as another*. University Chicago Press, Chicago.
- Ricoeur, P. 1999 Az én és az elbeszélte azonosság. In uő: *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. (ford. Jeney Éva) Osiris, Budapest, 373-412.
- Sandelowski, M. 1991 Telling Stories: Narrative Approaches in Qualitative Research. *Image: J. Nursing Scholarship* 23(3):161-166.
- Schachter, E. P. 2010 Narrative identity construction as a goal-oriented endeavor: Reframing the issue of „big” vs „small” story research. *Theory and Psychol.* 21(1):1-7.
- Shum, M. S. 1998 The temporal landmarks in autobiographical memory processes. *Psychol. Bull.* 124(3):423-442.
- Snaevarr, S. 2007 Don Quixote and Narrative Self. *Philosophy Now* 60:(March/April).
- Somers, M. R. 1994 A narrative constitution of identity: A relational and network approach. *Theory and Society* 23:605-649.
- Szávai János 1978 *Az önéletírás*. Gondolat, Budapest.
- Tengelyi László 1998 *Élettörténet és sorsesemény*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- Thoits, P. A. 1983 Multiple identities and psychological well-being. A reformulation of the social isolation hypothesis. *Am. Sociol. Rev.* 48(2):174-187.
- White, H. 1980 The value of narrativity in the representation of reality. *Critical Inquiry* 7:5-27.
- Wong, P. T. – Watt, L. M. 1991 What types of reminiscence are associated with successful aging? *Psychol. Aging* 6(2):272-279.

## **Összefoglalás**

A narratív identitás fogalmában három tényező található: a narrativitás (az élettörténet elmondása), a személyiség (mélyén a self) és az ezek alapját képező emlékezés. Az elmondott élettörténet teremti meg az önazonosság és önfolytonosság képzetét. Az idős ember áttekinti és értékeli élete folyamatát és próbál annak egységes értelmet adni, a hosszú életív megadja a sorsként értelmezés lehetőségét. Az egységes értelmezést a változást okozó sorsesemények nehezíthetik. A narrativitásban nem csak a felidézés, hanem a rekonstruálás, az újjá alakítás is megjelenik, aminek aktuális célja is lehet. Az élettörténet áttekintése és célzott értékelése bizonyos esetekben gyógyító hatású lehet.

## **Summary**

In the notion of narrative identity three components concur: narrativity (telling of life story), personality (in its depth the self) and remembrance giving the basis for them. The told life story creates the idea of self-sameness and self-perpetuation. Old people look over and appreciate the process of their life, and try to give unified meaning to that, the long life arc offers such a possibility of interpretation of that as the fate. The unified interpretation can be impeded by fatal events causing relevant change. In the narrativity not only recalling appears but also reconstruction and recreation. It can have an actual goal. Review and targeted appreciation of the life story can be of healing impact in some cases.